

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga
Strojno učenje iz interakcije
Machine learning from interaction

Ime in priimek: Rok Breulj

Študijski program: Računalništvo in informatika

Mentor: doc. dr. Peter Rogelj

Koper, Avgust 2014

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK:

Naslov zaključne naloge:

Kraj:

Leto:

Število listov:

Število slik:

Število tabel:

Število prilog:

Število strani prilog:

Število referenc:

Mentor:

Somentor:

Ključne besede:

Math. Subj. Class. (2010):

Izvleček:

Izvleček predstavlja kratek, a jedrnat prikaz vsebine naloge. V največ 250 besedah nakažemo problem, metode, rezultate, ključne ugotovitve in njihov pomen.

Key words documentation

Name and SURNAME:

Title of final project paper:

Place:

Year:

Number of pages:

Number of figures:

Number of tables:

Number of appendices:

Number of appendix pages:

Number of references:

Mentor:

Co-Mentor:

Keywords:

Math. Subj. Class. (2010):

Abstract:

Zahvala

Kazalo vsebine

Kazalo tabel	vi
Kazalo slik	vii
Seznam kratic	viii
1 Uvod	1
1.1 Psihologija	3
1.1.1 Klasično pogojevanje	3
1.1.2 Operantno pogojevanje	4
2 Problem okrepitvenega učenja	8
2.1 Elementi okrepitvenega učenja	8
2.2 Končen Markov proces odločanja	10
2.3 Diskretno okrepitveno učenje	12
2.4 Raziskovanje in izkoriščanje	13
2.4.1 ϵ -požrešna izbira dejanj	13
3 Tabularne rešitve	15
3.1 Dinamično programiranje	15
3.2 Napovedovanje - vrednost stanja	15
3.2.1 Monte Carlo metode	15
3.2.2 Učenje na podlagi časovne razlike - TD(0)	15
3.2.3 Združitev metod - TD(λ)	15
3.3 Krmiljenje - vrednost dejanja	15
3.3.1 Monte Carlo metode	15
3.3.2 Učenje na podlagi časovne razlike - TD(0)	15
3.3.3 Združitev metod - TD(λ)	15
4 Posploševanje in funkcijska aproksimacija	16
4.1 Umetne nevronske mreže	16
4.2 Metode gradient descent	16

5	Namizna igra Hex	17
5.1	Ozadje	17
5.2	Učenje	17
5.3	Rezultati	17
6	Zaključek	18
	Literatura	20

Kazalo tabel

1.1	Vpliv pozitivne in negativne okrepitve in kaznovanja na vedenje.	6
-----	--	---

Kazalo slik

1.1	Klasično pogojevanje piščalke namesto hrane za slinjenje pri psu [5]. . .	4
2.1	Interakcija med učencem in njegovim okoljem [15].	9

Seznam kratic

tj. to je

npr. na primer

1 Uvod

Učimo se skozi naše celotno življenje. Eden izmed osnovnih načinov učenja temelji na podlagi interakcije z okoljem. V računalništvu pogosto radi odidemo po tej eksperimentalni poti, posebej ko verjamemo, da smo blizu rešitvi. Vendar pa se ni potrebno zazreti tako daleč, kot je računalništvo. Že kot otroci, ko mahamo z rokami in gledamo naokoli, nimamo izrecnega učitelja, imamo pa neposredno senzomotorično povezavo z našo okolico. S svojim vedenjem vplivamo na okolje in naša čutila izkoriščamo za pridobitev ogromne količine podatkov o vzrokih in učinkih, o posledicah dejanj in načinih, kako doseči cilje. Skozi naše življenje predstavljajo tovrstne interakcije velik vir znanja o našem okolju in o nas samih. Ko se učimo voziti avto ali pogovarjati, se zavedamo kako se okolje odziva na naša dejanja in iščemo način kako vplivati na rezultat z našim vedenjem.

Čeprav ni ene same standardne definicije inteligence, lahko primerjamo zbirko predlaganih definicij med seboj in hitro najdemo močne podobnosti med njimi. V veliko primerih, definicije inteligence vsebuje idejo, da se posameznik, ki je inteligen, mora znati prilagoditi okoljem, ki jih ni še nikdar srečal, in v njih doseči cilje [21]. Za inteligentno obnašanje očitno torej potrebujemo način, da ovrednotimo in razvrstimo nove položaje. Da se posameznik lahko uči in prilagodi svoje obnašanje, mora znati upoštevati tudi informacije iz okolja in iz njih sklepati. Okrepiteveno učenje (angl. reinforcement learning) predstavlja teorijo o učenju povečanja nagrade na voljo v okolici in tako neposredno povečanje možnosti prilagoditve in preživetja. Nekatere naloge so preveč zapletene za jih opisati v statičnem računalniškem programu, kar je danes pogost postopek. Način za dinamično učenje in razvijanje programa je za nekatere naloge torej potreben.

Praktično vse kar živali, podjetja in računalniški programi delajo vključuje niz dejanj za doseg cilja. Ali je to vožnja avta do dela ali priprava jutranje kave, obstaja cilj in zaporedje dejanj za uspešno opravljen cilj. Prilagodljiv krmilni sistem, ki se zna učiti izvajati takšne sekvenčne naloge odločanja lahko najde vlogo v številnih domenah, kot so krmiljenje proizvodnega procesa, avtonomnih vozilih, letalstvu in pripomočkih za invalide. V pametnih sistemih, ki delujejo v dinamičnih okoljih resničnega sveta, kjer se ne moremo zanašati nad nadzorljivimi pogoji, kjer veljajo negotovost in časovne omejitve, ima lahko odločanje na podlagi okrepitevenega učenja obzirne prednosti pred

ostalimi vrstami učenja.

Področje okrepitvenega učenja je zelo interdisciplinarno, z močnimi vezami v teoriji krmiljenja (angl. control theory), psihologiji in nevroznanosti. Teorija krmiljenja pripomore k rešitvi problema z analitičnega, matematičnega vidika, med tem ko se psihologija in nevroznanost zgledujeta po bioloških procesih za odgovore. Veliko temeljnih smernic je izpeljanih iz psihologije vedenja in učenja; teorijah, ki se tičejo nagrajevanja in pogojevanja dejanj. Algoritmični pristopi so speljani pod podobnimi principi kot ljudje in živali oblikujemo vedenja glede na odzive iz okolice.

Zamisel o gradnji inteligentni strojev dolgo navdušuje človeštvo; že egipčani so o tem razmišljali. Čez leta se je razvilo veliko teorij, ampak komaj z uvodom modernega računalnika, 60 let nazaj, se je umetna inteligenca in strojno učenje razvilo v svojo znanstveno področje [2]. Leta 1948 je Claude Elwood Shannon [4] napisal predlog za šahovski program in leta 1959 je Arthur Samuel [1] razvil računalniški program, ki se je naučil igrati namizno igro dama z igranjem proti samemu sebi. V zadnjih letih so se raziskave osredotočale bolj na posnemanje bioloških modelov v poizkušanju izdelave programov, ki rešujejo probleme in razmišljajo kot ljudje. Nevrološke mreže (angl. neural networks), zelo poenostavljen model možganov, so bile uspešno uporabljene v vrsti aplikacijah. Po formalizaciji Samuelevega pristopa in oblikovanja učenja na podlagi časovne razlike lambda Richarda Suttona [14], je v 1992 Richard Tesauro [10] razvil Backgammon igralca, ki je tekmoval proti najboljšim človeškim igralcem na svetu. Čeprav je Tesaurova združitev pristopa okrepitvenega učenja in nevroloških mrež pretresla področje umetne inteligence in Backgammon skupnosti, ni bilo veliko drugih uspehov v namiznih igrah [9, 17, 18]. Prenos Tesaurove rešitve v največje namizne igre v področju umetne inteligence, šah in Go, niso uspele; rezultati so bili slabši kot so jih dosegle konvencionalne metode. Poleg namiznih iger je bilo okrepitveno učenje uporabljeno tudi v problemih robotike, razporejanja, dinamičnih dodelitev in optimizacije [15].

V nadaljevanju naloge je pregledan izvor okrepitvenega učenja iz vedenjske plati v razdelku 1.1. Nato je zavzet pogled iz strani umetne inteligence in inženirstva. Raziščen je računski pristop do učenja iz interakcije. V razdelku ?? je matematično definiran celoten problem okrepitvenega učenja in v razdelku ?? so predstavljene rešitve. Primerjani so različni algoritmi, njihove povezave in kombinacije. Ker imajo abstraktne namizne igre dobro definirane cilje in pravila, kar poenostavi model in simulacijo, in hkrati predstavljajo izziven in zanimiv problem, so priročno testno okolje za študijo takšnega učenja. V razdelku ?? so rešitve iz okrepitvenega učenja uporabljene v namizni igri Hex in na koncu v razdelku ?? razpravljeni rezultati skupaj s pogledom na prihodnost.

1.1 Psihologija

Okrepiteveno učenje ima korenine v psihologiji učenja živali, iz kjer izvira tudi samo ime. Posebej se nanaša na klasično pogojevanje (angl. classical conditioning) in operantno pogojevanje (angl. operant conditioning).

1.1.1 Klasično pogojevanje

Klasično pogojevanje (imenovana tudi Pavlovo pogojevanje) je učenje prek povezav oz. asociacij.

V začetku 20. stoletja je ruski psiholog Ivan Pavlov (1849-1936) med preučevanjem prebavnega sistema psov odkril vedenjski fenomen [11]: psi so se začeli sliniti, ko so laboratorijski tehniki, ki so jih hranili, vstopili v sobo; čeprav psi še niso dobili hrane. Pavlov je spoznal, da so se psi začeli sliniti, ker so vedeli, da bodo nahranjeni; povezali so prihod tehnikov s hranjenjem.

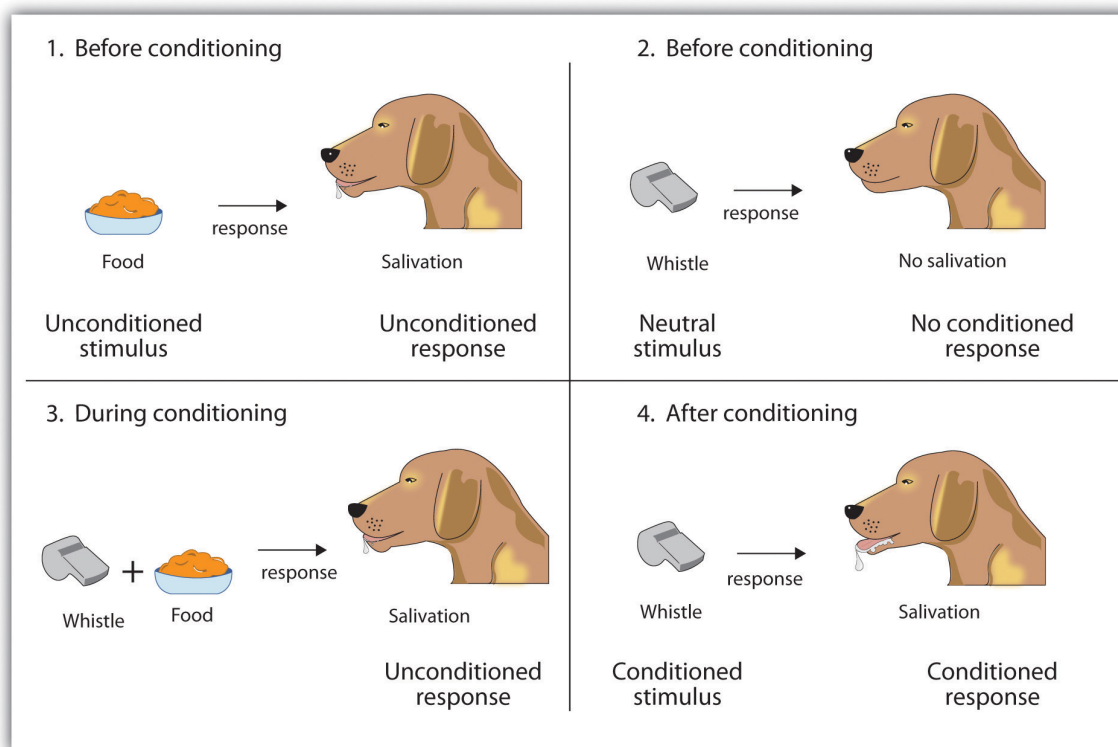
S svojo ekipo je pričel raziskovati proces bolj podrobno. Izvedel je serijo eksperimentov v katerih so bili psi izpostavljeni zvoku trenutek preden so dobili hrano. Sistematično je nadzoroval časovno razliko med pojavom zvoka in hrano in zabeležil količino sline pri pseh. Najprej so se psi slinili samo, ko so videli ali zavohali hrano. Po večkratnem predstavljenem zvoku skupaj s hrano pa so se psi začeli sliniti takoj, ko so zaslišali zvok. Naučili so se povezave med zvokom in hrano, ki je sledila.

Pavlov je odkril temeljni asociativni proces imenovan klasično pogojevanje; učenje, ki se pojavi, ko nevtralna spodbuda (na primer: zvok) postane povezana s spodbudo, ki sama po sebi naravno proizvede vedenje (na primer: hrana). Po tem, ko je povezava naučena, predhodno nevtralna spodbuda zadošča za proizvodbo vedenja, ki je večinoma enakovredno (Pavlov je opazil razliko v sestavi sline [12, 16, 20]).

Prihod tehnikov oz. zvok je Pavlov imenoval pogojena spodbuda (angl. conditioned stimulus CS), ker je njen učinek odvisen od povezave s hrano. Hrano je imenoval nepogojena spodbuda (angl. unconditioned stimulus US), ker njen učinek ni odvisen od predhodnih izkušenj. Podobno je pogojen odziv (angl. conditioned response CR) odziv pogojene spodbude CS in nepogojen odziv (angl. unconditioned response UR) odziv nepogojene spodbude US. Pavlov je odkril, da je krajši razmak med zvokom in prikazom hrane povzročil močnejše in hitrejše učenje pogojenega odziva CR psa [23].

Pogojevanje je evolucijsko koristno, ker omogoča organizmom razviti pričakovanja, ki jim pomagajo pri dobrih in slabih dogodkih. Razvidno je na primeru živali, ki zavoha novo hrano, jo poje in postane bolna. Če se žival zna naučiti povezave z vonjem (CS) in hrano (US), se bo znala izogibati določeni hrani že po vonju.

Klasično pogojevanje obravnava samo problem napovedovanja, ker odziv živali ne vpliva na eksperiment, oziroma, bolj splošno, ne vpliva na okolje. Učenje na podlagi

Slika 1.1: Klasično pogojevanje piščalke namesto hrane za slinjenje pri psu [5].

časovne razlike (angl. temporal difference learning), opisano pozneje v razdelku 3.2.2, je bilo prvotno predvsem povezano s klasičnim pogojevanjem in problemom napovedovanja, kjer pogojena spodbuda (CS) povezana s poznejšo nepogojeno spodbudo (US) povzroči potrebo po ovrednotenju časovne razlike vrednostne funkcije. Cilj izračuna je zagotoviti, da po učenju pogojena spodbuda (CS) postane napovednik nepogojene spodbude (US). Kratek osnutek na temo algoritmičnih pristopov do eksperimentov klasičnega pogojevanja dajeta Belkenius in Morén [3].

Čeprav je bilo učenje na podlagi časovne razlike prvotno zasnovano za reševanje problema napovedovanja, je uporabljeno tudi za rešitve problema optimalnega krmiljenja (glej razdelek 3.3.2) [15].

1.1.2 Operantno pogojevanje

V klasičnem pogojevanju se organizem nauči povezati nove spodbude z naravnim biološkim odzivom kot je slinjenje ali strah. Organizem sam se ne nauči nič novega, ampak začne izvajati že obstoječe vedenje v prisotnosti novega signala. Operantno pogojevanje, po drugi strani, je učenje, ki se zgodi glede na posledice vedenja in lahko vsebuje nova dejanja. Operantno pogojevanje je, ko se pes usede na ukaz, ker je bil pohvaljen za dejanje v preteklosti. Operantno pogojevanje je, ko nasilnež v šoli grozi

sošolcem, ker mu to dovoli doseči svoje cilje in, ko otrok dobi dobre ocene, ker so mu starši zagrozili s kaznijo. Pri operantnem pogojevanju se organizem uči iz posledic svojih dejanj.

Psiholog Edward L. Thorndike (1874-1949) je bil prvi, ki je sistematično preučil operantno pogojevanje. Izdelal je škatlo, katero je mogoče odpreti samo ob rešitvi preproste uganke. V njo je spustil mačko in opazoval dogodke. Sprva so mačke praskale in grizle naključno. Ampak sčasoma so slučajno potisnile ročico in odprle vrata za katerimi je stala nagrada – ostanki ribe. Naslednjič, ko je bila mačka zaprta v škatlo je poizkusila manjše število neučinkovitih dejanj preden se je uspešno osvobodila. Po več poizkusih se je mačka naučila skoraj takoj pravilno odzvati. [7]

Z opazovanjem teh sprememb v vedenju mačke je pripeljalo psihologa Thorndike do razvitja njegovega zakona o učinku: princip, da se odzivi, ki tipično pripeljejo do prijetnega izida v določenem položaju, bolj verjetno pojavijo ponovno v podobnem položaju; med tem ko pa so odzivi, ki tipično pripeljejo do neprijetnega izida, manj verjetni, da se ponovno pojavijo v tem položaju. [8]

Vedenjski psiholog B. F. Skinner (1904-1990) je razširil te ideje in jih povezal v bolj popoln sistem, ki opredeljuje operantno pogojevanje. Zasnoval je operantne komore (tako imenovane Skinner škatle) za sistemsko preučevanje učenja; majhno zaprto strukturo, dovolj veliko za glodalca ali ptico, in z palico ali gumbom katerega je lahko žival pritisknila ali kljunila za nagrado vode ali hrane. Vsebovalo je tudi napravo za grafični zapis odzivov živali. [5]

Najbolj osnoven eksperiment je Skinner izvedel zelo podobno kot Thorndike z mačkami. Podgana spuščena v škatlo se je odzvala po pričakovanjih; hitela je okrog, vohljala in praskala po tleh in stenah. Čez čas je podgana slučajno naletela na gumb, ga pritisknila in dobila kosček hrane. Naslednjič je potrebovala manj časa in z vsakim novim poizkusom je hitreje pritisknila gumb. Kmalu je pritiskala na gumb kolikor hitro je lahko jedla hrano. Kot pravi zakon o učinku, se je podgana naučila ponavljati dejanje, ki ji je pridobilo hrano in prenehala dejanja, ki niso. [5]

Skinner je preučeval kako živali spreminjajo svoje vedenje v odvisnosti od okrepitve (angl. reinforcement) in kaznovanja (angl. punishment). Določil je izraze, ki razlagajo proces operantnega učenja (glej tabelo 1.1). Izraz okrepitev je poimenoval dogodek, ki utrdi ali zviša verjetnost nekega vedenja in kaznovanje dogodek, ki oslabi ali zniža verjetnost nekega vedenja. Uporabil je še izraze pozitivno in negativno za opredeliti, če je spodbuda predstavljena ali odvzeta. Pozitivna okrepitev torej utrdi odziv z predstavitvijo nečesa prijetnega in negativna okrepitev utrdi odziv z znižanjem ali odvzemom nečesa neprijetnega. Na primer, pohvala otroka za opravljeno domačo nalogo je pozitivna okrepitev med tem ko pa jemanje aspirina za zniževanje glavobola predstavlja negativno okrepitev. V obeh primerih okrepitev zviša verjetnost, da se bo

vedenje ponovilo v prihodnosti. [5]

Izraz	Opis	Izid	Primer
Pozitivna okrepitev	Predstavljena ali povečana prijetna spodbuda	Vedenje je utrjeno	Otrok dobi slaščico po tem, ko pospravi sobe
Negativna okrepitev	Znižana ali odvzeta neprijetna spodbuda	Vedenje je utrjeno	Starši prenehajo pritoževati po tem, ko otrok pospravi sobo
Pozitivno kaznovanje	Predstavljena ali povečana neprijetna spodbuda	Vedenje je oslabiljeno	Učenec dobi dodatno domačo nalogo po tem, ko nagaja v razredu
Negativno kaznovanje	Znižana ali odvzeta prijetna spodbuda	Vedenje je oslabiljeno	Otrok izgubi privilegij računalnika po tem, ko pride pozno domov

Tabela 1.1: Vpliv pozitivne in negativne okrepitve in kaznovanja na vedenje.

Čeprav je razlika med okrepitvijo (povišanje verjetnosti vedenja) in in kaznovanjem (znižanje verjetnosti vedenja) je navadno jasno, je v nekaterih primerih težko določiti, če je pozitivno ali negativno. V vročem poletnem dnevu je lahko svež veter zaznan kot pozitivna okrepitev (ker prinese hladnejši zrak) ali pa negativna okrepitev (ker odvzame vroč zrak). V nekaterih primerih je lahko okrepitev hkrati pozitivna in negativna. Za odvisnika, jemanje drog hkrati prinese užitek (pozitivna okrepitev) in odstrani neprijetne simptome umika (negativna okrepitev). [5]

Pomembno se je tudi zavedati da okrepitev in kaznovanje niso samo nasprotni. Uporaba pozitivne okrepitve za spremembo vedenja je skoraj vedno bolj učinkovito kot kaznovanje. To je zato, ker pozitivna okrepitev osebo ali žival spravi v boljšo voljo in pripomore k vzpostavitvi pozitivnega razmerja z osebo, ki predstavlja okrepitev. Tipi pozitivne okrepitve, ki so učinkoviti v vsakdanjem življenju vključujejo verbalne pohvale in odobritve, podelitev statusa in prestiža in direktno finančno izplačilo. Kaznovanje, po drugi strani, je bolj verjetno, da ustvari samo začasne spremembe v vedenju, ker temelji na prisili in vzpostavi negativno in kontradiktorno razmerje z osebo, ki predstavlja kazen. Ko se oseba, ki kazen predstavi, umakne iz okolja, se neželeno vedenje verjetno vrne. [5]

Operantno pogojevanje je metoda učenja, ki stoji za izvedbo številnih trikov pri živalih. V filmih in predstavah so živali, od psov do konjev in delfinov, naučeni dejanj z uporabo pozitivnih okrepitev; skačejo čez ovire, se vrtijo, pomagajo osebi pri vsakdanjih opravilih in izvajajo še druga neobičajna dejanja. [5]

Velikokrat se pri učenju hkrati izvaja klasično in operantno pogojevanje. Učitelji

imajo s seboj napravo, ki proizvede specifičen zvok. Učenje se začne z nagrajevanjem zelenega enostavnega dejanja s hrano (operantno pogojevanje) in hkrati s povezavo hrane z zvokom (klasično pogojevanje). Hrana je tako lahko intervalno izpuščena in pred dejanjem je dodan še zvočni ukaz na katerega želimo učeno dejanje (klasično pogojevanje). S tem povežemo samo zvočni ukaz pred dejanjem z nagrado hrane. Kompleksnejša dejanja so postopoma naučena iz enostavnejših z nadaljno povezavo spodbud, kar je imenovano proces oblikovanja. [5]

Spodbude, ki so naravno zadovoljive organizmu, kot so hrana, vodi in izvzetje bolečine se imenujejo primarne spodbude, med tem, ko pa je sekundarna spodbuda neutralni dogodek, ki je povezan s primarno spodbudo s pomočjo klasičnega pogojevanja. Primer sekundarne spodbude je zvok, ki je povezan s primarno spodbudo, hrano. Dodaten primer vsakdanje sekundarne spodbude je denar. Radi imamo denar, vendar ne zaradi denarja po sebi, temveč zaradi primarnih spodbud, stvari, ki jih denar lahko kupi. [5]

Tudi domači ljubljenci se naučijo obnašanja na podlagi teh konceptov; in ne samo na ukaz, ampak tudi kako se vesti na povodcu, do tujcev itd. S to metodo je celo možno naučiti živali razlikovati med podobnimi vzorci, kar omogoča znanstvenikom preizkusiti sposobnost učenja pri živalih. Porter, Neuringer [6] so, na primer naučili golobe razlikovati med stili glasbe in Watanabe, Sakamoto, Wakita [22] med stili umetnosti.

Operantno pogojevanje se razlikuje od klasičnega v tem, da spremeni vedenje do okolja. Ne obravnava več samo problema napovedovanja, ampak širši problem krmljenja.

2 Problem okrepitvenega učenja

Okrepitveno učenje (angl. reinforcement learning) po [15] je učenje kaj narediti, kako izbirati dejanje, da povečamo številčni nagrajevalni signal. Učencu niso nikoli predstavljena pravilna ali optimalna dejanja kot pri večini oblik strojnega učenja. Katera dejanja prinesejo največjo nagrado mora sam odkriti s poizkušanjem. Skozi interakcijo z okoljem se uči posledic svojih dejanj. V najbolj zanimivih in težavnih primerih imajo dejanja vpliv ne le na takojšnjo nagrado ampak tudi na naslednji položaj in posledične nagrade. Te dve karakteristiki, iskanje s poizkušanjem in zamudne nagrade, so dve najpomembnejši lastnosti okrepitvenega učenja.

Okrepitveno učenje se razlikuje od nadzorovanega učenja (angl. supervised learning) v tem, da nima izobraženega zunanega nadzornika, ki predloži učencu primere in rezultate. Nadzorovano učenje je pomemben tip učenja vendar ni primerno za učenje iz interakcije. V interaktivnih problemih je velikokrat nepraktično pridobiti primere želenega vedenja, ki so pravilni in hkrati predstavljajo vsa stanja v katerih mora učenec delovati. V neznanem okolju, kjer bi si lahko predstavljali, da je učenje najbolj koristno, se mora učenec učiti iz svojih izkušenj.

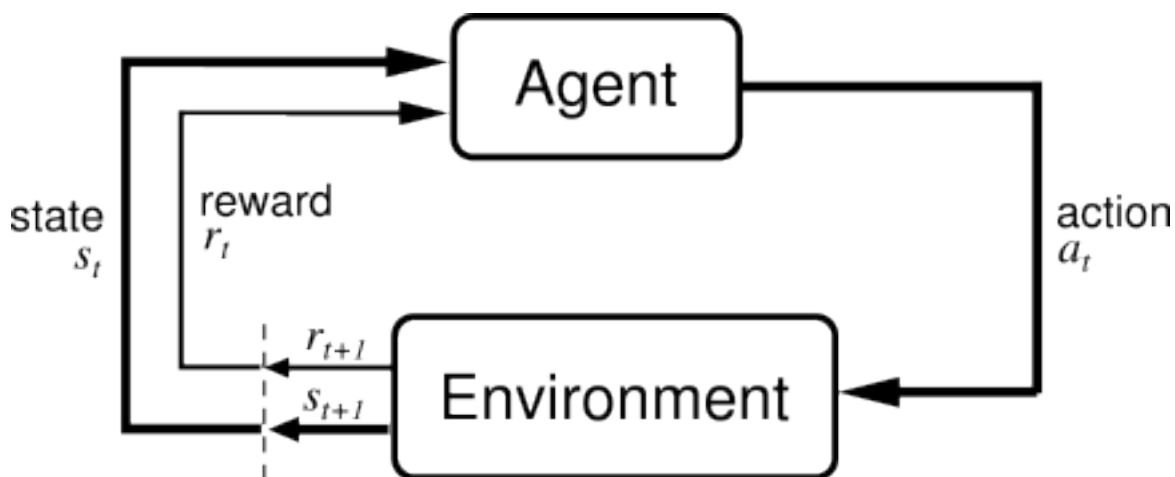
To poglavje formalno definira dele okrepitvenega učenja ter določi predpostavke potrebne za opis rešitev v sledečih poglavjih.

2.1 Elementi okrepitvenega učenja

Cilj algoritmov okrepitvenega učenja je optimizirati vedenje *učenca (angl. agent)*. Učenec je tisti, ki se skozi interakcijo odloča o *dejanjih (angl. action)* za rešitev zadane *naloge (angl. task)*.

Učenec se s svojimi dejanji vede na *okolje (angl. environment)*. Vse kar učenec ni zmožen poljubno spremeniti se smatra kot izven učenca in pripada okolju. Učenec in okolje neprestano vplivata na drug drugega; učenec izbira dejanja in okolje se odziva na ta dejanja s predstavitvijo novih *stanj (angl. state)* učencu. Okolje, ob prehodih na nova stanja, oddaja tudi številčne *nagrade (angl. reward)*, katere učenec poizkuša povečati skozi čas. Natančneje, učenec in okolje so v interakciji v vsakem koraku diskretnega zaporedja časa $t = 0, 1, 2, 3, \dots$. V vsakem koraku učenec prejme predstavitev stanja okolja, $s_t \in S$, kjer je S množica vseh možnih stanj. Glede na stanje se odloči za

dejanje, $a_t \in A(s)$, iz množice možnih dejanj. En časovni korak pozneje prejme učenec, kot posledica svojega dejanja, številčno nagrado, $r_{t+1} \in R$, in se znajde v novem stanju, s_{t+1} . Slika 2.1 prikazuje opisan potek interakcije med učencem in okoljem. Takšna opredelitev elementov okrepitevnega učenja ustreza številnim težavam. Ni nujno, da časovni koraki predstavljajo fiksne intervale v resničnem času, lahko se nanašajo na poljubne zaporedne faze odločanja oziroma delovanja. Dejanja so lahko v zelo nizkem nivoju, na primer napetosti, ki krmilijo roko robota, ali pa odločitve v visokem nivoju, na primer v katero šolo se vpisati ali pa kakšno hrano pripraviti za večerjo. Stanja so lahko tudi v zelo različnih predstavitev, od nizko-nivojskih odčitkov senzorjev do abstraktnih simboličnih opisov sob. V splošnem so lahko dejanja katerekoli odločitve o katerih se želimo učiti in stanja karkoli, ki nam lahko pomaga pri teh odločitvah. Edini cilj učenca je povečati prejete nagrade čez čas.

Slika 2.1: Interakcija med učencem in njegovim okoljem [15].

Politiko (angl. *policy*) π imenujemo pravilo po katerem se učenec odloča katero dejanje izvesti v vsakem od stanj. Z drugimi besedami: politika preslikuje stanja v dejanja. Sama po sebi zadostuje za popolno definirano vedenje. V času t predstavlja $\pi_t(a_t|s_t)$ verjetnost, da učenec izvede dejanje a_t v stanju s_t . V psihologiji koncept politike ustreza povezavam spodbud z odzivi. V splošnem so politike lahko stohastične.

Nagrajevalna funkcija (angl. *reward function*) opredeljuje cilje v nalogi okrepitevnega učenja, saj povečava nagrad čez čas predstavlja edini cilj učenca. V grobem, stanja okolja preslikuje v realno število, r_t , nagrado, ki predstavlja trenutno zaželenost stanja. Pozitivne nagrade spodbujajo obiske stanj, negativne pa jih odvrčajo. Številne nagrade so pogosto preprosto definirane kot $+1$ ali -1 . Oddane nagrade predstavljajo, kako dobro se učenec vede v okolju. Nagrade definirajo dobre in slabe dogodke. V biološkem sistemu bi lahko nagrade identificirali kot užitek ali bolečina. V psihologiji so to okrepitevi ali kaznovanje. Nagrajevalna funkcija je nujno del okolja in je učenec

ne sme biti zmožen spremeniti. V splošnem so nagrajevalne funkcije lahko stohastične.

Med tem ko nagrajevalna funkcija označuje kaj je dobro v takojšnjem smislu, *vrednostna funkcija* (angl. *value function*) V določa kaj je dobro na dolgi rok. Vrednostna funkcija izraža pričakovano nagrado iz obiska stanja, hkrati takojšnjo in dolgoročno; to je, izraža skupno količino nagrade, ki jo učenec lahko predvideva nabrati čez čas z začetkom v določenem stanju. Vrednosti upoštevajo stanja, ki verjetno sledijo, in nagrade iz teh stanj. Vrednostna funkcija V preslikuje stanja s v vrednosti v . Najpomembnejši del skoraj vseh algoritmov okrepitvenega učenja je učinkovito ocenjevanje vrednosti. Tudi v vsakdanjem življenju velikokrat ocenjujemo in napovedujemo dolgoročno vrednost situacij, kar nam predstavlja nemajhen izziv. Stanja, ki imajo visoko takojšnjo nagrado so lahko dolgoročno slaba in imajo nižjo vrednost kot alternativna. Slaščica, na primer, ima kratkoročen užitek, ampak velikokrat ni najboljša izbira prehrane kar se tiče našega telesnega zdravja. Obratno je tudi mogoče, stanje ima lahko zelo nizko takojšnjo nagrado, ampak se skozi prihodnost izkaže za najboljšo izbiro. Naša pot do službe je lahko hitrejša, če ne izberemo očitno najkrajšo pot, ampak upoštevamo promet do katerega nas zadana pot pripelje. Tudi živali se pri operantnem učenju učijo vrednosti in ne le takojšnjih nagrad. Hitro se naučijo, da dolgoročno prejmejo nagrade hitreje, če se pravilno vedejo, kot pa če ne. Nagrade so primarne med tem, ko so vrednosti sekundarne. Brez nagrad ne bi bilo vrednosti, ampak vedemo se glede na ocene vrednosti. Razlika je tudi v tem, da so nagrade oddane iz okolja, vrednosti pa moramo neprestano ocenjevati učenci sami. Vrednostna funkcija določa politiko vedenja, saj s svojim vedenjem želimo povečati nagrade katere vrednostna funkcija opisuje.

Vrednostna funkcija dejanj (angl. *action-value function*) Q je enakovredna vrednostni funkciji, s to razliko, da stanja s slika direktno v dejanja a . Vrednostna funkcija V določa vrednost v stanju s ($V(s) = v$) med tem, ko vrednostna funkcija dejanj določa vrednost v dejanju a ($Q(a) = v$).

Nekateri algoritmi lahko uporabijo tudi model okolja, pri drugih je pa opuščen.

2.2 Končen Markov proces odločanja

V okrepitvenem učenju se učenec vede na podlagi signala iz okolja, ki ga imenujemo tudi stanje okolja. V tem razdelku je opisano kaj je zahtevano od signala stanja in kakšne informacije je smiselno od signala pričakovati.

Po eni strani lahko signal stanja pove veliko več, kot samo trenutne meritve. Stanja so lahko predstavljena z močno obdelanimi originalnimi meritvami, ali pa s kompleksnimi strukturami, ki so zgrajena skozi čas. Če slišimo odgovor “da” se znajdemo v zelo različnih stanjih odvisno od predhodnega vprašanja, ki ga ne slišimo več.

Po drugi strani pa ne smemo predpostavljati, da nam signal stanja zna povedati vse o okolju, ali celo vse kar nam bi prišlo prav za odločanje. Če igramo igro s kartami ne smemo predvidevati, da bomo izvedeli kaj imajo drugi igralci v rokah ali pa katera je naslednja karta na vrhu kupa. Če učenec odgovori na telefon, ne smemo predpostavljati, da ve kdo ga kliče vnaprej. V obeh primerih obstajajo skrite informacije stanja, ki jih učenec ne more vedeti, ker jih ni nikoli prejel.

Kar bi radi, idealno, je signal stanja, ki povzame vse uporabne predhodne informacije. Za to je ponavadi potrebna več kot samo trenutna informacija, ampak nikoli več kot celotna preteklost vseh prejetih informacij. Signal stanja, ki zadrži vse uporabne predhodne informacije, pravimo, da je *Markov*, oziroma, da ima *Markovo lastnost*. Na primer, pri igri štiri v vrsto je trenutna konfiguracija vseh polj Markovo stanje, ker povzame vse kar je pomembno o poteku igre. Čeprav je veliko informacije o poteku igre izgubljeno, je vse pomembno še vedno na voljo.

Pri končnem številu stanj in nagrad, je v splošnem dinamika okolja definirana samo s popolno porazdelitvijo verjetnosti

$$Pr\{r_{t+1} = r, s_{t+1} = s' | s_0, a_0, r_1, \dots, s_{t-1}, a_{t-1}, r_t, s_t, a_t\} \quad (2.1)$$

na odziv okolja v času $t + 1$, na dejanje v času t in za vse vrednosti r, s' in prejšnjih dogodkov $s_0, a_0, r_1, \dots, s_{t-1}, a_{t-1}, r_t, s_t, a_t$. Če ima signal stanja *Markovo lastnost*, pa je odziv okolja v času $t + 1$ odvisen samo od stanja in dejanja v času t in lahko dinamiko okolja definiramo z določitvijo le porazdelitve verjetnosti

$$Pr\{r_{t+1} = r, s_{t+1} = s' | s_t, a_t\}, \quad (2.2)$$

za vse r, s', s_t in a_t . Z drugimi besedami, signal stanja ima *Markovo lastnost*, in je *Markovo stanje*, če in samo če je (2.1) enako (2.2) za vse s', r , in preteklosti $s_0, a_0, r_1, \dots, s_{t-1}, a_{t-1}, r_t, s_t, a_t$. V tem primeru pravimo, da ima celotno okolje in nalog Markovo lastnost.

Če ima okolje Markovo lastnost, lahko iz enostavne dinamike predhodnega stanja (2.2) napovedujemo naslednje stanje in naslednjo nagrado za trenutno stanje in dejanje. V tem okolju lahko napovedujemo vsa stanja in nagrade v prihodnosti enako dobro kot bi lahko s popolno preteklostjo do trenutnega časa. Sledi enako, da je najboljša politika izbire dejanj enako dobra v Markovem stanju kot najboljša politika izbire dejanj s trenutnim stanjem in popolno zgodovino.

Čeprav Markova lastnost velikokrat ne drži popolnoma v nalogah okrepitvenega učenja, je vseeno zelo primerno razmišljati o stanju v okrepitvenem učenju kot približnemu Markovemu stanju. Omogoča nam razmišljati o odločitvah in vrednostih na podlagi trenutnega stanja.

Naloga okrepitvenega učenja, ki zadovoljuje Markovo lastnost imenujemo *Markov proces odločanja* (angl. *MDP – Markov decision process*). Če je prostor stanj in dejanj končno, potem to imenujemo *končen Markov proces odločanja* (angl. *finite MDP*).

Končen MDP je torej popolnoma definiran s:

- končno množico dosegljivih stanj S ,
- končno množico izvedljivih dejanj A ,
- prehodno funkcijo, definirano na vseh stanjih iz S in za vsa dejanja iz A , ki je za prehod v stanje $s' \in S$ odvisna samo od trenutnega stanja $s \in S$ in dejanja $a \in A$:

$$p(s'|s, a) = \Pr\{s_{t+1} = s' | s_t = s, a_t = a\}, \quad (2.3)$$

- nagrajevalno funkcijo, ki je, posledično od prehodne funkcije, tudi odvisna samo od trenutnega stanja in trenutnega dejanja:

$$r(s, a, s') = E[r_{t+1} | s_t = s, a_t = a, s_{t+1} = s']. \quad (2.4)$$

2.3 Diskretno okrepitveno učenje

Ta razdelek povzame okrepitveno učenje [15] v diskretnem primeru, to je, v primeru, ko je prostor stanj okolja diskreten in končen in čas je razdeljen v diskretne korake.

Politika π slika stanje v dejanje, kot omenjeno v razdelku 2.1. Za končne MDP lahko definiramo tudi *optimalno politiko* (angl. *optimal policy*) π^* . Naj bosta π in π^* politiki in V^π vrednostna funkcija politike π ter V^{π^*} vrednostna funkcija politike π^* . Politika π^* je optimalna, če ima vrednostno funkcijo V^{π^*} z naslednjo lastnostjo

$$V^{\pi^*}(s) \geq V^\pi(s), \forall s, \quad (2.5)$$

za vse možne politike π .

Kar je bilo do sedaj navedeno kot pričakovana dolgoročna nagrada je pogosto imenovan *pričakovan donos* (angl. *expected return*). Formalna definicija donosa nekega stanja v času t za poslednje nagrade $r_{t+1}, r_{t+2}, r_{t+3} \dots$ je

$$R_t = r_{t+1} + \gamma r_{t+2} + \gamma^2 r_{t+3} + \dots = \sum_{k=0}^{T-t-1} \gamma^k r_{t+k+1}, \quad (2.6)$$

kjer je $0 \leq \gamma \leq 1$. Donos je vsota vseh nadaljnjih nagrad, ki jih pričakujemo po času t do končnega stanja v času T . V končnem stanju definiramo, da je prehod možen samo v isto stanje in nagrada ob prehodu vedno ničelna. S tem lahko poenotimo *epizodične* in *neskončne naloge* z uvedbo konstante γ , ki predstavlja *faktor popuščanja*

(*angl. discount factor*), s tem, da je lahko $T = \infty$ ali $\gamma = 1$, ampak ne oba hkrati. Pri neskončnih nalogah, ki jih ne moremo razdeliti na epizode, je $T = \infty$, saj se nikoli ne končajo, hkrati pa mora biti $\gamma < 1$, drugače lahko donos postane neskončen. Faktor popuščanja določa koliko želimo upoštevati prihodnje nagrade. Z $\gamma = 0$ se začne učenec brigati samo za trenutno nagrado. Pri epizodičnih nalogah, kot so igre, je navadno $\gamma = 1$.

Za končne MDP lahko *vrednost stanja* s po politiki π , t.i. *vrednostno funkcijo* $V^\pi(s)$, definiramo kot pričakovan donos iz stanja s z nadaljnjim upoštevanjem politike π , formalno:

$$V^\pi(s) = E_\pi[R_t | s_t = s] = E_\pi \left[\sum_{k=0}^{\infty} \gamma^k r_{t+k+1} \middle| s_t = s \right], \quad (2.7)$$

kjer $E_\pi[\cdot]$ predstavlja pričakovano vrednostjo, če učenec sledi politiki π .

Podobno lahko *vrednost dejanja* a v stanju s po politiki π , t.i. *vrednostno funkcijo* dejanj $Q^\pi(s, a)$, definiramo kot pričakovan donos iz stanja s ob dejanju a in nadaljnjim upoštevanjem politike π , formalno:

$$Q^\pi(s, a) = E_\pi[R_t | s_t = s, a_t = a] = E_\pi \left[\sum_{k=0}^{\infty} \gamma^k r_{t+k+1} \middle| s_t = s, a_t = a \right]. \quad (2.8)$$

2.4 Raziskovanje in izkoriščanje

Eden od izzivov okrepitvenega učenja, ki jih ne najdemo v ostalih oblikah strojnega učenja, je kompromis med raziskovanjem (*angl. exploration*) in izkoriščanjem (*angl. exploitation*). Med učenjem, ko učenec uporablja približek optimalne vrednostne funkcije za svoje vedenje, mu to omogoča pridobiti največjo znano nagrado, ampak nikjer ni zagotovil, da je ta znana politika tudi v splošnem najboljša. Boljša rešitev bi mogoče lahko bila najdena, če bi učenec imel dovoljenje raziskovati dejanja, ki jih še ni poizkusil.

Spodaj opisana ϵ -požrešna izbira dejanj je zelo preprosta in v praksi pogosto uporabljena. Obstaja še veliko drugih metod, nekaterih bolj kompleksnih od drugih. Več primerov je v delu Thrun [19] ter Sutton in Barto [15].

2.4.1 ϵ -požrešna izbira dejanj

Ena izmed najbolj enostavnih pristopov k izbiri dejanja za ravnovesje med raziskovanjem in izkoriščanjem je uvod parametra ϵ , ki določi verjetnost izbire naključnega dejanja. Na vsakem koraku po tej metodi učenec izbere naključno dejanje z verjetnostjo ϵ in požrešno dejanje z verjetnostjo $1 - \epsilon$.

Velikokrat je koristno izbrati veliko naključnih dejanj ob začetku učenja in nato kot učenje napreduje znižati pogostost naključnih dejanj. S tem v fazi največjega učenja

čimbolj raziščemo prostor stanj. Znižanje vrednosti ϵ logično zniža stopnjo raziskovanja in zviša stopnjo izkoriščanja. Težava pri ϵ -požrešni metodi izbiranja dejanj (angl. *ϵ -greedy action selection*) je, da ne obstaja preprostega načina za izbiro vrednosti ϵ . V veliko primerih je težavno izbrati kdaj povečati ali znižati število naključnih dejanj, ki naj jih učenec izbere.

3 Tabularne rešitve

3.1 Dinamično programiranje

3.2 Napovedovanje - vrednost stanja

3.2.1 Monte Carlo metode

3.2.2 Učenje na podlagi časovne razlike - TD(0)

3.2.3 Združitev metod - TD(λ)

3.3 Krmiljenje - vrednost dejanja

3.3.1 Monte Carlo metode

3.3.2 Učenje na podlagi časovne razlike - TD(0)

3.3.3 Združitev metod - TD(λ)

4 Posploševanje in funkcijska aproksimacija

4.1 Umetne nevronske mreže

4.2 Metode gradient descent

5 Namizna igra Hex

5.1 Ozadje

5.2 Učenje

5.3 Rezultati

6 Zaključek

Iz okrepitvenega učenja so se razvili solidni matematični temelji in impresivne aplikacije. Računska študija okrepitvenega učenja je sedaj obsežna, z aktivnimi raziskovalci na raznolikih disciplinah kot so psihologija, teorija krmiljenja (angl. control theory), operacijske raziskave (angl. operations research), umetna inteligenca in nevroznanost. Posebej pomembne so zveze z optimalnim nadzorom in dinamičnim programiranjem. Celoten problem učenja iz interakcije za dosego ciljev ni še zdaleč rešen, vendar se je naše razumevanje na tem področju bistveno izboljšalo. Sedaj lahko postavimo sestavne ideje kot so učenje na podlagi časovne razlike, dinamično programiranje in funkcijske aproksimacije skladno s celotnim problemom.

Eden večjih trendov katerih je okrepitveno učenje deležno je večji stik med umetno inteligenco in ostalimi inženirskimi disciplinami. Nedolgo nazaj se je umetno inteligenco smatralo kot popolnoma ločeno od teorije nadzora in statistiko [15]. Imelo je opravka z logiko in simboli, ne pa s števili. Umetna inteligenca so bili obširni LISP programi, ne linearna algebra, diferencialne enačbe ali statistika. V zadnjih desetletjih se je ta pogled spremenil. Moderni raziskovalci umetne inteligence sprejemajo statistične in nadzorne algoritme kot pomembne konkurenčne metode ali pa enostavno kot orodja. Prej prezrta področja med umetno inteligenco in konvencionalnega inženirstva so sedaj med najbolj aktivnimi, vključno z nevronskimi mrežami, pametnim nadzorom in okrepitvenim učenjem. V okrepitvenem učenju se ideje optimalne teorije nadzora in stohastične aproksimacije razširijo za nasloviti širše in bolj ambiciozne cilje umetne inteligence.

Ray Kurzweil, inventor in futurist, je, v svoji nefiktivni knjigi “The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology” [13], opisal svoj zakon o pospeševanju donosov, ki napoveduje eksponentno povečanje v tehnologijah kot so računalništvo, genetika, nanotehnologija, robotika in umetna inteligenca. Predvideva, da bo do okrog leta 2020 obstajal računalnik za tisoč ameriških dolarjev, ki bo imel računsko zmoglost posnemati človeško inteligenco. Po tem, pričakuje, da bo tehnologija optičnega zajemanja človeških možganov pripomogla k učinkovitemu modelu človeške inteligence do okrog 2025. Ta dva elementa bosta omogočala računalnikom opraviti Turingov preizkus do leta 2029. In do zgodnjih 2030 bo količina nebiološkega računanja prekoračilo zmoglost vse žive biološke inteligence človeštva. Končno eksponentno povečanje v

računski zmognosti bo privedlo do dogodka Singularnosti – močno in moteče preoblikovanje v človeški sposobnosti – leta 2045.

Literatura

- [1] A. L. Samuel, *Some Studies In Machine Learning Using the Game of Checkers*, IBM Journal on Research and Development, 1959. (*Citirano na strani 2.*)
- [2] A. Persson, *Using Temporal Difference Methods In Combination With Artificial Neural Networks to Solve Strategic Control Problems*, KTH Numerical Analysis and Computer Science, Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden, 2004. (*Citirano na strani 2.*)
- [3] C. Balkenius, J. Morén, *Computational Models of Classical Conditioning: A Comparative Study*, From animals to animats 5: proceedings of the fifth international conference on simulation of adaptive behavior. MIT Press/Bradford Books: Cambridge, MA, 1998. (*Citirano na strani 4.*)
- [4] C. E. Shannon, *A Mathematical Theory of Communication*, Bell Sys. Tech. Journal, vol. 27, 1948. (*Citirano na strani 2.*)
- [5] C. Stangor, *Introduction to Psychology*, MIT Press, Cambridge, MA, 2011. (*Citirano na straneh vii, 4, 5, 6 in 7.*)
- [6] D. Porter, A. Neuringer, *Music Discrimination By Pigeons*, Journal of Experimental Psychology: Animal Behavior Processes 10.2, 1984. (*Citirano na strani 7.*)
- [7] E. L. Thorndike, *Animal Intelligence: An Experimental Study of the Associative Processes In Animals*, Psychological Monographs: General and Applied 2.4, 1898. (*Citirano na strani 5.*)
- [8] E. L. Thorndike, *Animal Intelligence: Experimental Studies*, The Journal of Nervous and Mental Disease 39.5, 1912. (*Citirano na strani 5.*)
- [9] G. Markkula, *Playing risk aversive go on a large board using local neural network position evaluation functions*, Department of physical resource theory and complex systems group, Chalmers university of technology Göteborg, 2004. (*Citirano na strani 2.*)
- [10] G. Tesauro, *Practical issues in temporal difference learning*, Machine Learning 4, 1992. (*Citirano na strani 2.*)

- [11] I. Pavlov, *Conditioned Reflexes*, Courier Dover Publications, 2003. (*Citirano na strani 3.*)
- [12] R. A. Rescorla, *Pavlovian Conditioning: It's Not What You Think It Is*, American Psychologist, 1988. (*Citirano na strani 3.*)
- [13] R. Kurzweil, *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*, Penguin, 2005. (*Citirano na strani 18.*)
- [14] R. S. Sutton, *Learning to predict by the methods of temporal difference*, Machine Learning 3, 1988. (*Citirano na strani 2.*)
- [15] R. S. Sutton, A. G. Barto, *Reinforcement Learning: An Introduction*, MIT Press, Cambridge, MA, 1998. (*Citirano na straneh vii, 2, 4, 8, 9, 12, 13 in 18.*)
- [16] M. E. Bouton, *Learning and Behavior: A Contemporary Synthesis*, Sinauer Associates, 2007. (*Citirano na strani 3.*)
- [17] M. Ito, T. Yoshioka, S. Ishii, *Strategy acquisition for the game "Othello" based on reinforcement learning*, Technical report, Nara Institute of Science and Technology, 1998. (*Citirano na strani 2.*)
- [18] N. N. Schraudolf, P. Dayan, T. Sejnowski, *Learning to evaluate go positions via temporal difference methods*, Vol. 62 of Studies in fuzziness and soft computing, Springer Verlag, 2001. (*Citirano na strani 2.*)
- [19] S. B. Thrun, *The Role of Exploration in Learning Control*, Department of Computer Science, Carnegie-Mellon University, 1992. (*Citirano na strani 13.*)
- [20] S. J. Shettleworth, *Cognition, Evolution and Behavior*, Oxford University Press, 2009. (*Citirano na strani 3.*)
- [21] S. Legg, M. Hutter, *A Collection of Definitions of Intelligence*, Frontiers in Artificial Intelligence and Applications, 2007. (*Citirano na strani 1.*)
- [22] S. Watanabe, J. Sakamoto, M. Wakita, *Pigeons' Discrimination of Paintings by Monet and Picasso*, Journal of the experimental analysis of behavior 63.2, 1995. (*Citirano na strani 7.*)
- [23] T. L. Brink, *Psychology: A Student Friendly Approach*, San Bernardino Community College, 2008. (*Citirano na strani 3.*)
- [24] V. Mnih, K. Kavukcuoglu, D. Silver, A. Graves, I. Antonoglou, D. Wierstra, M. Riedmiller, *Playing Atari with Deep Reinforcement Learning*, arXiv preprint arXiv:1312.5602, 2013. (*Ni citirano.*)